Українська Селянська Спілка

М. Липівицький

Загальні Основи Кооперації

З лекцій читаних в Терезинівських кооперативних курсах Української Село-Спілки в Ч.-С.-Р.

Під Заряддом Управи Курсів в Терезині 1924 р.

U 53992

На правах рукопису.

MINISTERSTVA ZAHRANIČNÍCH VĚCÍ SLOVANSKÁ KNIHOVNA V P.R.A.

ЗАГАЛЬНЕ ПОНЯТТЯ ПРО КООПЕРАЦІЮ.

30635

Коли ми приглядаємось до життя людства, то зауважимодо-які дуже характеристичні риси цього життя, а саме: кожна людина, хто б вона не була (чи чоловік, чи жінка, чи бідний, чи багатий, чи розумний, чи дурний, чи білошкірий, чи темношкірий, чи дорослий, чи малолітний), для того, щоби жити, повинна їсти, пити, одягатися, мати хату і т.и.

Крім того кожна людина прагне до того, щоби як небудь розважити себе (пісня, музика танці), довідатись про життя других людей, дізнатись про ріжні наукові винаходи, - щоби самій навчитися виробляти ріжні предмети необхідні в її житті.

Оця необхідність мати їжу, питво, одяг, помешкання і т.и., щоби піддержувати існування людини на білому світі, оце прагення до розваги, науки, штуки, щоби зробити своє життя веселіщим кращим, змістовнійшим, ми називаємо п о т р е б а м и людини.

От же ми вияснили одну характеристичну рису життя людства, це те, що кожна людина м а є ріжні п о т р е б и .

Всі потреби людини можна поділяти на дві групи. Одна з цих груп охоплює такі потреби, задоволення яких забезпечує людині її фізичне існування. Друга група охоплює такі потреби, задоволення яких забезпечує людині її культурний розвиток.

Першу групу потреб ми називаємо п о т р е б а м и м а т е р і я л ь н и м и, другу - п о т р е б а м и д у х о в н и м и, чи потребами к у л ь т у р н и м и.

Але мати потребу в чому небудь - це ще не все. Треба якось задовольнити цю потребу.

Отже ми підходимо до другої характеристичної риси життя людства. Ця риса полягає в тому, що для задоволення своїх потреб людина мусить працювати.

В своїх викладах ми не будемо спинятися над працею людини, яку вона витрачає для задоволення своїх культурних потреб. Ми спинемось над працею, яку людина втрачає для задоволення своїх матеріяльних потреб. Крім того ми будемо говорити не про працю якоїсь невідомої нам людини. Ні, ми будемо говорити, головним чином, про працю Українського хлібороба селянина, який творить основу нашої нації і одпраці якого, для задоволення своїх матеріяльних потреб, залежить існування і нормальний розвиток цілої Української нації, синами якої являємося і ми з вами. Не будемо ми говорити також про працю над задоволенням культурних потреб людини, але робимо це не через те, що вважаємо її менше вартною чим працю над задоволенням своїх матеріяльних потреб. Кожна з цих праць являється безконечно вартною і важливою для життя і розвитку нації. Не будемо говорити тому, що організація праці для задоволення своїх культурних потреб на кооперативних засадах вимагає спеціяльних методів, в той час як моїм завданням є познайомити вас з кооперацією, як такою формою організації праці, яка для задоволення своїх матеріяльних потреб дала би вам можливість і свою працю - працю хліборобів, організувати на кооперативних підставах, себ-то з одного боку не дати змоги комусь визискати себе, а з другого боку - самим не стати визискувачами когось иншого.

В чому ж полягає праця людини для задоволення своїх потреб? Що би відповісти на це питання придивимося до тієї праці (роботи), яку провадить наш селянин хлібороб для забезпечення свої потреби в їжі, для придбання основного продукту виживлення людини - х л і б а .

Він найперше повинен згорати землю, засіяти її відповідним насінням, зібрати його, змолотити, змолоти і зрештою тільки спекти хліб, себ-то мати продукт своєї праці у вигляді придатному для задоволення своєї потреби в їжі. Такий процес відбувається не лише в справі здобуття хліба, але і в справі задоволення инших потреб господаря. Напр., коли людина (хлібороб) потрібує плуга, то вона повинна проробить досить складну роботу, а саме: здобути залізну руду, виплавити з неї на заводі відповідного сорту залізо, надати цьому залізові (вже на другому заводі) форму плуга і тільки після цього користуватися ним, як знаррядям для оранки землі, яка, ми вже знаємо, дає можливість хліборобові здобути хліб для свого виживлення.

Хліб і инші продукти, які здобуває хлібороб в свойому господарстві, чи то для виживленя себе самого, чи своєї родини, чи то для спродажу цих продуктів, як рівнож і всякі продукти, щоїх виробляють на ріжних фабриках і заводах ми називаємо м а т е р і я л ь н и м и благами.

Коли ми порівнаємо працю над здобуттям хліба і виробом плуга, то зобачимо певну ріжницю між цими працями. Полягає ця ріжниця ось в чому. Весь процес хліборобства епереводиться самим хліборобом і здобутий таким способом хліб стає власністтю данного селянина хлібороба. Крім того цим продуктом своєї праці хлібороб задовольняє свою потребу в їжі б е з п о с е р е д н ь о . Себьто він не потрібує вживати спеціяльних заходів, щоби придбати собі продукт, придатний для виготовлення хліба од якогн небудь иншого хлібороба. Цей продукт є в нього готовий, здобутий ним в процесі своєї господарської діяльности.

Процес же виробу плуга відбувається трохе инакше. Тут працює робітник, який одержує лише платню за свою працю, а самий продукт його праці (плуг, борона, сівалка і т.и.) не

є його власністю і не може задовольнити його потреб, а ні в їжі, а ні в одязі і т.п. А коли би навіть ці продукти і були власністю робітника і навіть йшли на задоволення його власної потреби безпосередньо в тім випадкові як би робітник заводу для виробу с.- господар. знаряддя одночасно був і хліборобом, то все таки це відбувалосьби в досить незначних розмірах. Найбільша частина цих продуктів все таки залишаласьби для того, щоби задовольняти потребу в с.-госп. знаряддю инших людей, себ то селян-хліборобів, які з одного боку не можуть в теперішній час обійтися в своїому господарстві без цих продуктів, а з другого боку не потраплять власними силами виробити плуга чи якого иншого знаряддя так, як його виробляє спеціяльно прилаштований для цього завод.

Щоби задовольнити свою потребу в сільсько-господарському знарядді, хлібороб повинен щось дати в замін за це знаряддя, і справді, постерігаючи життя нашого селянина, ми бачимо, що певну і досить значну скількість здобутих ним в процесі своєї господарської діяльности продуктів, хлібороб витрачає на те, щоби виміняти за них такі речі чи продукти, без яких він не може обійтися в своїому житті (на пр. матерія на одежу, нафта, ріжні залізні вироби, сіль і багато иньших), але яких він не може виробити своєю безпосередньою господарською працею.

Таким чином ми підійшли до третьої характеристичної риси життя людства, яка полягає в тому, що для найповнійшого і найкращого задоволення своїх потреб, людина повинна обмінювати частину своїх матеріяльних благ які є в розпорядженню других людей.

Тепер розглянемо з вами ті способи виміни продуктів, якими користуються люде в своїому житті. Щоби найкраще уявити собі цей процес виміни, розглянемо з вами два випадки в господарській діяльности українського хліборобa

Перший випадок той, коли хлібороб-селянин збуває, спродує продукти свого господар-

ства, напр. зерновий хліб.

Ми знаємо, що зерновий продукт нашого хлібороба у великих кількостях спродувався за границею, для задоволення споживчих потреб заграничного (переважно німецького та італійського) населення. Отже з одного боку стоїть український хлібороб, що продукує хліб, а з другого боку західньо-европейський споживач, який потребує цього хліба для задоволення своїх споживчих потреб.

Отже між ними і відбувається процес обміну. Потребуємо простежити за тим процесом і відзначити ті етапи, які переходить хліб українського хлібороба перше, ніж попаде до рук західньо-европейського споживача.

Здебільшого хліб, призначений на продаж, продається селянином-хліборобом, або тут же таки в селі місцевому хліботорговцеві, або що найбільше вивозиться на ярмарок. Одержавши гроші, господар вже не має права до проданого ним хліба і часто навіть і не цікавиться, якою дорогою він іде далі. Але поставимо собі запитання, чи після цього спродажу хліб попадає до рук заграничного покупця? Ні, він ще до нього не попадає. Міський хліботорговець продає его більшому купцеві, що має своїм осідком яке небудь повітове місто і скуповує хліб, доставлений на відповідну залізничу станцію.

Але і повітовий купець не спродує хліба безпосередньо західньо-европейському споживачеві. Він доставляє его здебільшого до якого небудь приморського і там спродує покупцеві - оптовикові, що збірає великі партії хліба і продає їх заграничному покупцеві, а не заграничному споживачеві безпосередньо. Колиб ми схотіли намалювати схему продажі українського хліба, призначеного для спродажу за границею то вона виглядала би так:

український - містечковий - повітовий хліб-
хлібороб хлібо-торговець торговець

приморський хліботорговець | загр. купець

Ми не будемо спинятися над тим, якою дорогою переходить хліб українського господаря з рук заграничного купця-оптовика до рук пересічного зах. європейського споживача. Та дорога, очевидно, мало чим ріжниться від намальованої нами дороги, по якій іде український хліб од селянського засіка до приморського города. Головна зміна тільки в напрямкові цієї дороги. В першому випадкові хліб іде од господаря до купця, а в другому од купця до споживача.

Тепер візьмемо другий випадок, а саме коли селянин-хлібороб купує ті продукти, без яких він не може обійтися в своєму житті, але в той же час не має можливости виробити їх в своєму господарстві. Наприклад сірники, нафта, сільсько-господарське знаряддя і инші предмети фабричного виробу. Всі вони у великих кількостях виробляються на відповідних фабрично-заводських підприємствах. Але чи господар дістає потрібні йому продукти безпосередньо з фабрики чи заводу? Ні. Він купує їх у торговця в найближчому містечкові. Але і містечковий торговець не купує їх на фабриці.

Він дістає їх у великого оптовика, а цей в свою чергу здебільшого дістає цей предмет з фабрик за допомогою комісіонера. Коли-ми знову намалюємо той шлях, яким ідуть продукти, потрібні для задоволення потреб селянина-хлібороба, до нього з фабрики чи заводу, то матимемо таку саму картину, а саме:

фабрика- комісіонер- оптовик (купець) дрібний купець (крамар)- господар.

Вглядаючись придивляючись до обох цих малюнків, ми помічаємо одно характеристичне явище. Полягає воно ось в чому: Між людьми, які мають потребу в якихось продуктах, з одного боку і людьми, які мають в своєму розпорядженню про-

дукт ,необхідні для задоволення потреб других людей стоїть ціла низка иньших людей,які наче б то допомагають обом цим групам людей зробити так,щоби потреби їх були задоволені,сео-то щоби хлібороб мав сірняк,нафту,знаряддя,а фабрикант мав би якусь заплату за продукти,вироблені на його фабриці чи заводі.

Оці люде,які начеб то допомагають своєю діяльністю з одного боку споживачеві-селянинові задовольнити свої потреби, а з другого боку фабрикантові збути свої фабрично-заводські вироби,мають свою спеціяльну назву.

Їх звичайно називають посередниками.Над діяльністю цих посередників, над їх значінням в господарській діяльности і житті людини ми спинимося докладнійше.

Щоби ми мали найкраще уявління про це, поставимо собі таке питання:Чимають ці посередники яку небудь заплату, винагороду за свою діяльність,чи може вони допомагають людям обмінюватися своїми продуктами з доброго свого серця без всякої заплати?-це перше,

А подруге-як що вони одержують яку небудь заплату-винагороду, то хто визначає їм розмір цієї винагороди.

Звичайно,на ці питання не може бути иншої відповіди як та,що посередники не тільки беруть заплату за свої послуги при обміні продуктів,а ще й самі собі визначують розміри цієї нагороди.Ну,а ми добре знаємо,що сам собі ніхто не ворог,а тому і винагороду за свою "допомогу" посередники визнають собі таку велику,що инакше,як здирством її назвати не можна.

Ми вже знаємо,що український хлібороб, продавши свій хліб торговцеві,закінчує на цьому свої операції з хлібом, і не має права надати од торговця ані надбавки за свій хліб,коли той торговець продав його значно дорожче,ані не може повернути хліб-торговцеві гроший, а забрати назад свій хліб,коли він здибав людину,що хотіла би заплатити йому більшу ціну.

Хліоторговець же ні в якім разі не може продавати хліб по тій ціні, за яку він купив його. Він продає його дороже і, звичайно, купець змагається до того, щоби ріжниця між ціною, яку він заплатив сам українському хліборобові і тою ціною, за яку той хліб проданий заграничному купцеві була як-найбільша. В ріжні часи, в залежности од ріжних обставин ця ріжниця то збільшується, то зменшується, але коли ми бачимо те гойне, сите і пишне життя, яким визначається життя ріжних купців, то нам ясно стає, що заробляють вони на своїй "допомозі" грубі гроші.

Крім того ми знаємо, що загальне число купців в порівнанню з загальним числом людности даної країни дуже невелике. Так наприклад по вирахованню нашого ученого дослідувача народнього життя (статистика) О. Русова з 1897р. на загальну кількість населення (що замешкувала в числі 87.140.000 людуукраїнські землі, які були під російським забором) купців припадало лише 5.3%, себто то 1.968.420 чоловіка.

Коли ми придивимося до характеру діяльности купців, то побачимо, що важкої, фізичної праці, якою наприклад запрацьовує собі шматок хліба наш хлібороб, купці-посередники не роблять.

Піяких матеріяльних благ вони не продукують. Вони лише переводять торговельно-посередницькі операції з тими матеріяльними благами які виробляють инші люде (робітники, селяни-хліборобиі). Коли пригадаємо і те, що свою торговельно-посередницьку "допомогу" ці купці дають всім мешканцям данної країни, а винагороду за цю допомогу визначають самі собі, то нам ясною стане та велика кривда, яку чинять торговці-посередники не одному якому небудь селянинові хліборобові, а всій суспільности даної країни.

Одні (селяни, робітники) гірко та тяжко працюють, виробляючи величезні маси матеріяльних благ, але за свою працю одержують лише те, що схоче дати їм торговець-посередник, або фа-

брикант-капіталіст,а другі(торговці-посередники),придбавши собі право розпоряджатися ними виробленими матеріяльними благами,в той момент,коли треба спродати ці матеріяльні блага для задоволення безпосередньої потреби людини,встановлюють на них такі високі ціни,які не тільки покривають всі видатки на процес виробу,цих матеріяльних благ,видатки на перевозку та переховування їх,а ще й залишають в кишенях купців-посередників величезні зиски,до яких правдивим працьовникам,на їхню думку і по їхньому праву,немає ніякого діла.

Однак же на думку працюючого народа думка і право купців-посередників являються у великій мірі несправедливими, і вони почали шукати способів,як би вирівняти цю несправедливість,як би позбавити отих «благодітелів"людства купців-посередників можливости визискувати працюючий народ і на чужій праці заробляти для себе величезні капітали.

І такий спосіб працюючі маси знайшли. Зрозумівши,що головним визискувачем їх є купець-посередник,вони й звернули свою увагу на боротьбу з цим своїм запеклим ворогом.Характеристичною ознакою цього способу боротьби з посередником було те,що проти нього не можна виступати кожному з окрема-поодинці.Бо й справді,купець-посередник має в своєму розпорядженні великі капітали,широкі звязки й знайомства,величезну практику і досвід в провадженні торговельно-посередницьких операцій глибоке знання не тільки того- як треба організувати виробництво данного продукту з технічного боку,та застосувати до нього всі наукові винаходи,але й знання того,в чому саме, в якій мірі і коли саме відчуває найгострішу потребу селянин-хлібороб,ми взагалі покупець матеріяльних благ,які зосередженні в його руках.

І коли би проти такого ворога захотів боротися поодинокий селянин-хлібороб,якому здебільшого не вистарчає хліба,щоби прохарчу-

ватися до нового, який часто далі свого містечка нікуди не виїздив, який здебільшого не грамотний і часто не знає не то, дідіться на світі, а навіть і того, що діється на другім кінці свого села, то звичайно, що він не вмів би перемогти такого спритного та досвідченого ворога, яким є купець-посередник.

Отже боротьба з посередниками стала гаслом, під яким почали гуртуватися поодинокі селяне-хлібороди, робітники і т.и. І справді, коли один хлібороб має на продаж 50 п. хліба, як може він заставити купця-хліботорговця заплатити більшу ціну, коли цей хліботорговець не хоче й часу гаїти на балачку з ним для такого дрібязку. А от збирається де-кілька хліборобів, напр., 40-50, які мають по 50 пудів збіжжя кожний, а разом 2-2½ тисячі п. Це вже партія, якою може цікавитися не тільки сільський чи містечковий хліботорговець, а навіть і повітовий, який звичайно може дати укілька копійок на пуді дорожче, бо йому все одно приходиться платити ці копійки иншим дрібнішим хліботорговцям. Селяне ж хлібороби од такого гуртування тільки виграють. Обминувши одного дрібнійшого посередника, вони одержують більшу ціну за свій продукт.

Те саме явище постерігаємо ми і втому випадкові, коли той же селянин-хлібороб згуртується для того, щоби спільно закуповувати для задоволення своїх потреб ті продукти, які він не може виробити в процесі своєї с-господарської діяльности. Коли поодинокому хліборобові потрібно купити соли, нафти, сірників, плуга і т.и., то чи стане з ним розмовляти великий купець-оптовик, що звичайно продає ці продукти значно дешевше ніж сільський, а навіть міський крамар ? Звичайно, не стане, а коли би, припустимо, оптовик і схотів би спродувати продукти поодиноким господарям, то чи вигідно було би хліборобові їздити до него за 3 х. соли за 10 сірників і т.и.

Звичайно, вигоди тут нема ніякої. Коли к

сільські хлібороби обєднаються і доручать кому-небудь одному закупити всі потрібні їм продукти, то цим вони осягають того, що оптовик охоче продасть такому покупцеві запотрібувані ним продукти та що й сільський крамар не буде брати з них за ці продукти того, що сам захоче.

Ці два приклади дають нам можливість точніше визначити той спосіб, яким працюче населення данної країни вирівнює та поборює ту кривду, якої воно зазнає од "послуг" та "допомог" купців-посередників.

На підставі цих прикладів ми можемо сказати, що для найкращого задоволення своїх потреб, для захисту себе од визиску ріжними купцями-посердниками, люде повинні гуртуватися.

Зрозумівши, ао навіть принагідне обєднання для спільної закупки необхідних предметів споживання чи ріжноманітного с-госп. знаряддя дає участникам великі користи, люде почали організовувати сталі товариства. Для такого товариства складається відповідний статут. Підставою такого статуту суть діючі в данній країні державні закони. Стаут визначає мету такого товариства, права та обовязки його членів, способи управління справами т-ва і т.и.

Після цього товариство має характер звичайного підприємства і набірає прав юрідичної особи. Ця юрідична особа через членів свого правління входить в ділові стрсунки з иншими людьми і особами з метою в найкращий спосіб задовольнити розмаїті господарчі потреби своїх членів так, щоби жадний купець-посередник не мав змоги визискувати поєдинчу людину.

Досягається це тим, що правління, знаючи чого потрібують члени кооперативного товариства, закуповують ці предмети великою партією не у дрібного крамаря, а у великого оптовика, або й просто на фабриці, обминаючи всіх посередників. В теперішній час не новиною є і те, що споживач виробляє потрібні йому продукти на своїх власних фабриках. Досягається це тим, що поєдинчі кооперативні товариства обєднують-

ся по-між собою в кооперативні союзи. Ці союзи, знавчи потреби своїх споживачів, на складені товариствами пайові капітали і приступають до організації своїх власних фабричних закладів. Так чином вдається обминути і самого капіталіста-фабриканта, який не менче визиска споживачів чим і крамарі - посередники.

Оце гуртування людей, що закладають спільне підприємство, з метою увільнити свого члена од надзвичайно невигідних і дорогих "послуг" торговця - посередника, якедає змогу вести проти нього успішну боротьбу і в той же час забезпечує людині найвигіднійші умови для забезпечення своїх матеріяльних потреб ми й називаємо К О О П Е Р А Ц І Є Ю.

Однак це ще не всі ознаки кооперативного об'єднання, але щоби краще зрозуміти їх вагу і значіння ми, перше ніж дати стислу дефініцію кооперативного товариства, ознайомимось в загальних рисах з капіталістичною сістемою народньої господарки.

11. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА КАПІТАЛІСТИЧНОЇ СІСТЕМИ НАРОДНЬОГО ГОСПОДАРСТВА.

З попереднього ми вже знаємо, яку ролю відограє посередник в господарській діяльности людини взагалі, а нашого хліборобa селянина зокрема та яку кривду має людина од цього посередника. Знаємо також ж, що є і засіб для боротьби з цим ворогом, та що засобом цим є гуртування людей з метою оборони своїх матеріяльних інтересів, в кооперативи.

Але не в одному лише посередникові полягає вся біда.

Приглядаючись ближче до економичного життя кожнії країни, а в тім числі і до економичного життя УКРАЇНИ, ми зауважимо, що посередництво є лише одна зі складових частин цього життя. Само ж економичне життя, загалом кажучи, має три загальничих функції, які виявляються через діяльність слідуючих 3 категорій людей:

1) Продуцентів, цеб то людей, які виробляють ріжні матеріяльні блага. До цеї категорії людей належать: а) селяне-хлібороби, що в наслідок своєї праці здобувають необхідні для вижившення продукти сільського господарства, б) ріжні фабриканти та заводчики, що суть власниками ріжних фабрично-заводських закладів, на яких випродуковуються ріжні предмети необхідні для життя і господарської діяльности людини, як от матерія, шкіра на обув, мило, папір, цукор, сільсько-господарське знарядля і багато иншого. і в) пролєтарі-робітники, а спродують свою робочу силу для праці на цих фабриках.

2) Споживачів, себ-то людей, які потрібують для свого вижившення і своєї діяльности предметів, що їх виробляють продуценти. Споживачем являється кожна людина. Всі люде потрібують їсти, пити та одягатися. Всі люде мають розмаїті потреби, одні потрібують с-господарського знарядля мила, сірників то-що; взагалі предметів, яких вони не виробляють в своєму господаостві. Другі напр., робітники - головним чином хліба і взагалі продуктів с-госп. діяльности, яких вони не одержують як результат своєї безпосередньої праці на фабриці чи заводі.

3) Посередників-купців, цеб-то людей, що начеб-тодопомагають та полегчують з одного боку споживачеві здобути необхідні йому продукти, а з другого боку продуцентові збути вироблені ним предмети.

Оці три категорії людей і являються основними чинниками, які і утворюють певні форми економичного життя данної країни. Ми вже знаємо, що споживач себ-то кожналюдина має певні свої потреби, які задовольняє в значній мірі за допомогою купців-посередників.

Тепер ми спинимось над діяльністю продуцентів, які виробляють ріжні предмети, необхідні для життя і діяльности людини фабрично-заводським способом. Тут ми зразу запримітимо одне явище, саме: що на фабриці чи заводі є дві категорії людей. Одні лише працюють. Доцеї категорії належать всі робітники і адміністрація даного

фабрично-заводського підприємства. Всі вони за свою працю одержують платню од другої категорії людей, що їх називаємо господарями чи власниками данного підприємства.

Власне над ролею і значінням цієї категорії людей в економичному житті данної країни ми і спинимося трохе докладнійше.

Роля цих людей в економичному житті країни велика. Вони являються власниками і організаторами фабрично-заводських підприємств, на яких виробляється сила таких річей, без яких в теперішній час не може обійтися найбіднійший чоловік. Чи можна собі напр., уявити, що в теперішній час селянин цілком не потрібував би с-господарського знаряддя. Коли він ще може обійтися без фабричного плуга чи машини, то вже ніяким чином не обійдеться без цвяшка, або лопати. Трудно уявити собі і людину, яка яка обходилась би без матерії, необхідної чи то на верхню одежу, чи то на білизну. Не може обійтись тако ж інтеліґентна людина без книжки, паперу і т.п. річей, які стали звичайними річами в житті людини, зне предметами роскоші. Всі ціп предмети виробляються на фабриках та заводах, що належать оцій другій категорії продуцентів, що сама на фабриці чи заводі безпосередньо не працює. Таким чином виходить, що роля їх дуже почесна, бо вони, так би мовити, мають в своїх руках приладдя (засоби) для виробу ріжноманітних предметів, необхідних для задоволення розмаїтих потреб людини. Не менче і значіння цих людей в економичному житті країни. Бо від того скілько виробляється певних предметів залежить більше менче і ціна на них. Чим більше вироблено предметів, тим ціна на них мусить бути дешевша, а значить і потреба людности в цих предметах може бути задоволена повніще. І навпаки, коли предметів виробляється менче - ціна на них зростає і потреби людности задовольняються вкезне з такою повнотою.

З цього можна було би зробити висновок, що мовляв, чим більше було би фабрикантів та заводчиків, що виробляли би найбільше ріжних предметів, то тим кращежилось би населенню, тим повні-

ще воно задовольняло би свої потреби. Це правда, але тільки до певної міри. А стане воно для нас цілком зрозумілим, коли ми вияснимо, як зявилися ці фабриканти, яким способом переводять вони орґанізацію ріжних фабрично заводських підприємств та які завдання ставлять вони перед собою.

В дуже давні часи умови життя людности складалися так, що не було ані фабрикантів-заводчиків, а ні купців-посередників. Люде жили великими родинами і самі виробляли всі предмети і продукти, необхідні для їхнього виживлення і їхньої діяльности. Все приладдя потрібне для виробу необхідних продуктів рівно ж належало цілій родині і кожний член родини міг вільно користуватися ним, коли мав у тому потребу. З часом ці умови почали змінятися. Кількість людей в даній родині збільшувалася. Продуктів для виживлення їхня занятій ними території не вистачало. Люде вирушали на нові землі. Часто здибалися з осілими там людьми. Може ними завязувалися війни. Часто бувало, що люде даної околиці спеціяльно вирушали військовими походами на сусідів, що би відбити від них чи то землю, чи инше господарське майно і тим збільшити кількість продуктів, необхідних для задоволення своїх потреб. Під час таких походів люде одночасно знайомилися і зі способами господарювання тих, з ким воювали, та з ріжними предметами, що їх виробляли инші племена. Під впливом цього знайомства у людей виникла потреба взаїмно обмінюватися продуктами свого виробу, і таким чином встановлювалися певні торговельні стосунки між людьми. Що правда ці стосунки були зовсім не подібні до тих, що існують за наших часів. В той час не було купців-посередників, а обмін провадився безпосередно між самими власниками продуктів, що займалися то хліборобством, то скотарством, то мисливством.

Та таке мирне співжиття не було сталим і тривким. Люде частійше воювали ніж жили мирно. А для певнійшої оборони себе од нападу ворогів почали з одного боку виділяти спеціяльних войовників, для яких війна ставала звичайною професією, а з другого боку почали укріплювати певні

місцевости. Ці місцевости ставали ці місцевости ставали центрами не тільки оборони од нападу ворога, але і центрами, де купчилися ріжні військові люде (що в той же час були і ріжними начаниками над округою), майстрі і инший нарід, що ріжних причин залишався на життя в цій місцевости. Місцевости ці почали звались містами, а люде, що оселювалися в них, почали в значній мірі займатися ріжними промислами, виробляючи ріжнородні предмети необхідні для хлібороба, пастуха чи мисливого. Так витворилися міста, як центри військової оборони, громадського управління і орґанізованої продукції розмаїтих виробів.

Одночасно в руках людей, що брали на себе військову оборону населення і землі, на якій воно мешкало, од ворогів зосереджувалися величезні запаси всякого добра та земельних просторів, здобутих у переможних війнах. Це з одного боку давало їм змогу зміцнювати свою владу над населенням данної околиці, а з другого боку поширювало і урозмаїчувало їхні потреби. Для задоволення цих потреб в значній мірі іпрацювали орґанізовані по містах майстри. Що правда, працювали вони і для задоволення потреб і околичного населення вимінюючи на свої вироби ріжні продукти, необхідні для свойого ёживлення, яких вони не могли виробити і здобути в самому місті. Обмін цей спочатку одбувався безпосередньо між мійськими майстрами та околичним населенням, що привозило свої продукти до міста. Але де далі обмін цей почав захоплювати ширші райони, а навіть і чужі країни. Орґанізаторами такого виміну мійських продуктів на продукти, що вироблялися в більш далеких місцевостях данної країни, а то і в чужих країнах, були здебільшого тиж самі військові люде, що безнастанно воювали зі своїми сусідами. Це зосереджувало в їхніх руках величезні багацтва.

Так повстала нова кляса людности капіталісти, що захопила провідну і керуючу роль в житті людности даної місцевости, намагаючись зорґанізувати Цежиття так, щоби ця роля залишилася за

ними на завжди.

І в цьому їм пощастило.

Торговельно-посередницькі операції почали зкупчуватися в руках окремої групи, чи як тепер говориться кляси людей купців-посередників. А капіталісти почали зкупчувати свою увагу над організацією фабрично-заводських підприємств. Умови для розвитку цих підприємств були особливо сприятливими після того, коли з розвитком науки почали збільшуватися різні винаходи, коли люде почали будувати різні машини і за їх допомогою виробляти найрозмаїтші предмети для людського вжитку. Машинова продукція давала можливість виробляти ці предмети у великих кількостях, а значить і давала можливість задовольняти потреби більшої кількости людей. При виробі великої кількости продуктів і сама ціна на них була меншою, ніж на продукти ремісничого виробу. Таким чином машина стала великим конкурентом і ворогом ремісників. Між ними почалася велика боротьба. Та перемогу в цій боротьбі одержала машина. Ремісники, не маючи можливости видержувати конкуренцію з машиною, не маючи грошових засобів щоб заложити власні фабрики та заводи, почали закидати своє ремесло, як засіб для виробу необхідних для людини предметів. Вони почали здебільшого перетворюватися у звичайних робітників, що лише продавали свою робочу силу. Покупцями цієї сили були капіталісти, котрі як сказано вище, почали займатися організацією різних фабрично-заводських підприємств, зосереджуючи в своїх руках всі приладдя продукції, та використовуючи для зміцнення і поширення цих підприємств як фізичну силу звичайних робітників, так і інтелектуальну (розумову) силу різних спеціялістів-фаховців, які також за браком матеріяльних засобів, повинні були продавати свої фахові знання капіталістові.

Взаємовідносини між робітниками та капіталістами-підприємцями були дуже важкі і завжди напружені і ворожі. Доля людей-робітників їх не обходила, і часто до мертвої машини, за яку треба було платити великі гроші, господарі-капіталісти ставилися з більшою дбайливістю і увагою ніж до

житої людини,робочу силу якої можна було легко винайняти.І це не дивно,бо перед капіталістами стояла одна мета-здобути як-найбільший відсоток на вложенний в дане підприємство капітал і для осягнення цієї мети вони не спинялися ні перед якими засобами.

Чим далі тим більше і більше капіталісти захоплювали в свої руки ріжні галузі фабрично-промислового життя.При чім дуже часто самі вони не тільки не працювали на своїх підприємствах (бодай в якости директорів-розпорядчиків)а навіть не мали жадного поняття про самий процес організації і виробу предметів на своїх підприємствах.У них були гроші і гроші працювали і за них і на них.Найбільш яскравим прикладом такого характеру взаємовідносин між капіталістом і фабрично-заводським підприємством можуть бути так звані акційні товариства,що в теперішній час являються найбільш поширеною формою організації капіталістів.Наскілько велику силу мають капіталісти в економично-господарському житті не тільки однієї якої небудь країни,але і цілого сьвіту,видно з того,що вся система народнього господарства нашого часу має назву капіталістичної.Таку назву вона придбала через те,що головним чинником організації народнього господарства нашого часу є капітал.

Характеристичною ознакою капіталістичної форми (системи) народнього господарства є те, що в руках однієї частини людности(капіталістів і землевласників)з'осереджуються величезні капітали.За допомогою їх капіталісти з'осереджують в своїх руках всі засоби і приладдя для виробу необхідних для людини предметів. Друга ж частина людности (робітники,хлібороби) не мають нічого опріч своєї робочої сили, і тому,хоч вони не є ані рабами,анікріпаками вони повинні для виживлення себе і своїх родин продавати свою робочу силу капіталістам.А ці останні,маючи лише одну мету - здобути як - найбільший відсоток на свій капітал,не спиняються

перед самими жорстокими і нелюдськими способами визиску працюючого люду. На кривду, яку терпить від них працьовник, капіталісти не звертають жадної уваги.

Та крім того отта жадоба одержати найбільший відсоток на свій капітал, що з рабською покірністю працює на свого господаря, приводить ще до одної надзвичайно характеристичної риси в діяльности капіталіста. Капіталісти-фабриканти ніколи не знають хто і скілько буде купувати вироблені ними продукти. Крім того у них не має певности в тому, що несподівано з'явиться який небудь новий фабрикант, який вироблятиме ті самі предмети, або вже істнуючий фабрикант не запровадить на своїй фабриці якої небудь удосконаленої машини для найдешевшого виробу предметів і таким чином не випустить ці предмети на продаж по значно дешевшій ціні. При таких умовах решта фабрикантів потерпіла би страшенні збитки і позбулась би свого легкого хліба. Отже ця діяльність і організаційні заміри фабрикантів-капіталістів завше одбуваються в найбільшому секреті. Бажаючи як-найбільше виробити і продати предметів капіталісти-фабриканти не спиняються ні перед якими засобами.

Брехня, шахрайство, надужиття, підкуп, шпигунство за своїми конкурентами являються звичайними явищами в їхньому житю і поведінці з иншими людьми. Для виправдання цього придумуються ріжні економично-філософскі системи про вагу і значіння для народнього добробуту ініціятивно-організуючої енергії підприемців, багато говориться красних слів, сама зовнішня форма обходження з людиною визначається у високій мірі делікатністю та ввічливістю. Але все це робиться здебільшого з метою найкраще обдурити людину. Часто буває і так, що фабрикант, маючи на своїх фабриних складах величезні запаси вироблених предметів, - значить має можливість найповніще заловольнити потребу в цих предметах цілої людности даного району. Але, по розрахункові фабриканта, через деякий час на ринкові може забракнути цих предметів (чи то будуть ви-

продані запаси цих предметів, чи то інші фабриканти не вправляться підвезти їх вчасно для продажу). Отож він навмисне видержує вироблені ним предмети до цього слушного для нього часу, щоби потім спродати свої вироби з найбільшою для себе вигодою. Де од цього матиме кривду населення фабриканта це не обходить. Він з того тішиться-бо має великий заробіток.

Зі сказаного ясно, що думка про краще життя населення, про повніше задоволення його потреб в залежности од великого числа фабрикантів виробників, які виробляють у великих кількостях предмети необхідні для задоволення потреб людности, являється справедливою, але тільки до певної міри. Вона була би такою справедливою в той час коли би капіталісти та землевласники дійсно дбали би не про свої особисті інтереси, не про найбільший відсоток для себе на свій капітал, а про інтереси і добробут цілого населення даної країни чи цілого світу. Та сподіватися цього марна надія.

Свій сорочка ближча до тіла, ніж чужий кожух. І коли капіталістові прийшлося би одмовитися від їзди на автомобілеві а користатися звичайним візником, то це він вважатиме більше нещастя, ніж те, що від важких умов праці на його фабриці захворіє або й осиротить свою родину десяток а то й сотня робітників.

З цього ми бачимо, що і купець-посередник і фабрикант-підприємець при капіталістичній системі народнього господарства в однаковій мірі являються ворогами найбільшої частини людности споживачів, що для свого життя і для своєї діяльности повинні користуватися їхніми послугами.

III. КООПЕРАЦІЯ, як нова форма організації народнього господарства.

Над питанням поліпшення долі працюючого народу, про увільнення його з під економичної залежности од жорстоких визискувачів: капіталіста та посередника думала не одна людина, що дійсно вболівала над гіркою долею працьовника. Мало

того, в боротьбі за покращання цієї долі загинуло не одне людське життя пролито не мало крови, але остаточної відповіді на це проклятє питання ще людність не знайшла.

Найбільш відповідаючою інтересам працюючого люду треба визнати ту відповідь, яку дають на це питання соціялісти, що змагаються запровадити так звану соціялістичну систему народнього господарства. Полягає ця система народнього господарства ось в чому. Всі люде являются не лише юридично, але і економично рівноправними, себ то в однаковій мірі беруть участь в громадській праці і в однаковій мірі мають право користуватися наслідками цієї праці. Грунтом для цього являється суспільне володіння засобами та приладдями продукції. В такий спосіб на думку соціялістів були би гармонійно погоджені гостро суперечні з теперішній час інтереси поодиноких суспільних груп населення, як от підприємців-заводчиків, купців-посередників та споживачів і инші.

Та гарну думку, щире бажання легше єсо змулювати на словах, ніж запровадити його в життя. Яскравим доказом цього може служити той соціяльний эксперимент, який задумали й почали переводити в життя большевики, що вважають себе найправовірнійшими соціялістів.

Вони знищили, як їм здається, в бувшій Росії та і в нас на Україні, капіталістичний лад. Всі засоби приладдя продукції віддали в руки так званої робоче-селянської влади, яко виразниці і оборонниці інтересів трудящого люду.

Однак кращих умов для життя ... люду вони не створили, ... навпаки зробили його ... гірше, а головне ... без всякої надії ... поліпшення свого життя ... цілком ясно, що й справді большовики не ... на тих позиціях, які зайняли вони, захоплюючи владу в свої руки. Вони надругалися над найсвятійшим і найдорожчим в життю людини — над самим її життям і ... волею. Не вільно ... ти свої думки, ... виявити свого бажання, ... ви-

зрити своєї волі не може людина, яка волею долі впинилася під владою большовиків. Найжорстокійшого терору і знущання над людиною навіть селянином, навіть робітником не гнушається "робоче-селянська" влада, коли думки чи воля цих людей не йдуть у визначеному з гори напрямкові, цих думок та змагань соціялістів до покращання долі трудового народу шляхом визволення його з важкої економичної залежности од капіталіста та посередника. Мало того, большевики, самі того може не бажаючи, допомагають цим кваліфікованим визискувачам робочої сили трудового народу запрягти його в безконечно важке ярмо економичної неволі. Большовики встановили над „недозрілим", як вони кажуть, до розуміння соціялізму народом жорстоку опіку яку називають „диктатурою пролетаріяту". Виявляється вона в тому, що вони перебрали керму і порядкування ріжними галузями народнього господарства в свої руки., скрутили важкими путами підозрілости кожну відмінну думку „рільного" громадянина соціялістичної республики, поставивши кожний крок цього громадянина перед вездесуще око зкокаїнізованого чекіста. Все зроблено для того начеб то, щоби перетворити все життя на користь працюючих народніх мас. Однак же такими утисками господарки не направили і кінець кінцем примушені були звернутися за допомогою для налагодження зруйнованого їхньою системою господарки народнього господарства і Московії, і України, і иньших підбитих ними країн ні до кого инто-го, як до західно-европейських і инших чужоземних капіталістів. Заманюють вони цих капіталістів ріжними концесіями на експльоатацію величезних природних богацтв і Московії і головно України. Цим большовики оддають в руки чужоземних капіталістів найважливіщі галузі економичного життя країни, бо від них залежить в теперішній час і загальний напрямок усієї системи народнього господарства. Тим то вони створюють найсприятливійші умови для визиску трудових мас населення цими концесіонерами. Останні ма-

ють величезну практику і досвід для ґосподарки у відповідних умовах. Вони провадили таку господарку у своїх безмежних колоніях, заселених первісними малокультурними народами. Отже загосподаривши ся і на теренах України та Московії, вони навряд чи змінять свої звички і навряд чи схотять благодітельствувати чи тознищеним світовою і визвольною війнами наріц, чи то представників влади над цим народом замісць того, щоби як найповніще осягнути єдину мету, яка стоїть перед ними, а саме: здобути як найбільших відсотків на вложений ними в концесійні підприємства капітал.

Знаючи, що рано чи пізно поневолений трудовий народ скине ярмо неврлі, чужоземні капіталісти користатимуть з нагоди і подбають про те, щоби як найкраще заробити. Те, що цей заробіток буде здобутий величезною кривдою і без того страшенно знищеного народу, - їх не обходитиме.

Але саме оце гірке сучасне становище Українського народу та невідрадне майбутнє і примушує нас з особливою увагою поставити перед собою питання, щож має робити він для поліпшення своєї долі ? Якою дорогою повинен іти, щоб мати можливість стати дійсним господарем на своїй землі і самостійним розпорядчиком всіх матеріяльних благ, які він на ній посідає, та які витворює своєю важкою господарською працею.

Ми вже знаємо, що при капіталістичній системі оґанізації народнього господарства, працюючі маси не тільки не мають всіх економичних вигод, які дає ця система, а навпаки підлягають найжорстокійшій і невблаганій експльоатації з боку капіталістів та купців-посередників.

Не забезпечує робітника і соціялістична господарка, коли вона запроваджується в життя методами больщовицькими. Перша система визнає юридичну рівноправність всіх людей, але не визнає рівноправности економичної, себ-то права кожної людини брати рівну участь в наслідках своєї праці. Друга система визнає начеб-то і юридичну і економичну рівноправність населення, але фактично право розпоряжатися матеріяльними благами, необхідними для задоволення найрозмаїтших потре-

людности зосереджує в руках невеличкого гуртка людей. Ці люде, як правило, не звязані органічно з інтересами населення, не знають і не розуміють їх, а тому і все їхне порядкування зводиться до навязування населенню своїх теоретичних міркувань та комбінацій. Тому нічого дивного не має, що і їхнє відношення до населення мало чим відріжнається од відношення поміщиків до своїх кріпаків. Отже ні одною ні другою сістемою не може користуватися працюючий нарід для поліпшення свого становища. Треба шукати иншої форми організації народнього господарства, такої форми, яка з одного боку забезпечувала би працюючим масам повне право користуватися наслідками своєї праці, а з другого боку давалаби їм можливість самим давати лад, розпорядок і напрямок своїй господарській діяльности. Такою формою є форма кооперативна.

Ми вже знаємо, що кооперацією називається гуртування людей для боротьби з ріжними купцями -посередниками з тим, щоби забезпечити людині найвигідніші умови для задоволення своїх матеріяльних потреб. Тепер ми спинимось трохе докладніше над виясненням найбільш характеристичних ознакцього кооперативного гуртування.

Цих ознак де-кілька. Знаючи їх, ми завжди з можемо розпізнати правдивого кооператора, правдиву кооперативну установу.

П Е Р Ш О Ю з цих ознак є те, щок кооператори, обєднуючись для створення найвигідніших умов в справі задоволення своїх матеріяльних потреб, не ставлять собі метою здобути найбільший відсоток на свій капітал, як то роблять капіталісти. Коли кооператив має які небудь прибутки, то це не є те, що в капіталістичному підприємстві ми називаємо з и с к о м. Ні. Це є лише з б е р е ж е н н я, або вигоди, які має кооператор од спільного провадження своїх господарських операцій. Візьмемо наприклад "споживчий" кооператив, в якому споживачі обєднуються для того щоби звільнитися з під залеглости і визиску себе посередником-крамарем. При кінці операційного року споживче товариство може мати "чистий

прибуток", себ-то первну суму грошей, яка залишається в касі товариства після покриття розмаїтих видатків. Капіталіст торговець кладе собі ці гроші в кешеннюк, як чистий зиск, як відсоток на затрачений ним капітал. А кооператор міркує трохе инаше. Він найперше ставить питання, звідки взявся цей прибуток і відповідає, що взявся він через те, щокожний член кооперативного т-ва, купуючи в товариські крамниціне обхідні йому предмети, кожний раз платив трохе більшу суму, ніж та за яку цей предмет був куплений до товариської крамниці. Значит кожний член, так би мовити, складав до каси при кожні покупці більшу чи меншу суму. Загальний підрахунок цих складок при кінці рокі і дає отой чистий прибуток споживчого товариства. Так само буває і тоді, коли хазяї обєднуються в кооперативне товариство для спродажу своїх с-господарських продуктів, як от хліба, худоби то-що. Продавши ці продукти по дорожчій ціні чіж та, за яку вони продали би його місцевому скупщикові, хазяї здобувають не відсоток на сві капітал, але лише більшу заплату за свою працю.

З цього виникає Д Р У Г А прикмета кооперативного товариства, а саме, що розподіл прибутків кооперативного товариства відбувається не в залежности од паю, який вніс член т-ва, а в залежности од тих господарських операцій, які зробив кооператор зі своїм товариством. Чим більше член т-ва закупив в товариській крамниці ріжних річей, тим більше одержить він з каси товариствапри кінці операційного року , хоч би він мав лише один, або навіть частину паю. В той же час пайщик, що має де-кілька паїв, а нічого не купував у своїй крамниці не одержить нічого крім визначеного загальними зборами % на пай. Так само і в кооперативному т-ві для спродажу продуктів господарської діяльности кооператорів. Хто більше спродав своїх продуктів через т-во, той і одержить більшу суму при остаточному розрахункові з т-вом.

Тому то ми й кажемо, що кооперація не дає "зиску", а лише допомагає обєднаним в кооператив-

не т-во людям зменшити їхні видатки на споживання та збільшити свій трудовий заробіток.

Т Р Е Т О Ю основною рисою кооперативної організації є та, що до кооперативного т-ва люде пристають цілком добровільно. Спонукує їх до такого обєднання лише свідомість, що в такім товаристві вони найкраще осягнуть поставлену собі мету. Примушувати ні людину бути членом того, або иншого кооперативного т-ва, як це роблять большовики не можна, бо їе буде насильством над волею людини. Не примусити, а п е р е к о н а т и ми повінні людину. Тілько тоді т-во буде міцне і витрівале, коли в боротьбі зі своїми економичними ворогами виявить найвищу ступінь свідомости своїх економичних інтересів.

Ч Е Т В Е Р Т О Ю рисою кооперативного т-в полягає в тому, що вся організація спочиває на засаді найширшої самодіяльности членів. Члени кооператива з по-між себе вибірають правління для провадження справ т-ва; стежать за тим, щоби його діяльність скеровувалася в напрямкові найкращого задоволення їхніх потреб; знайомлять ся зо всіма тими зовнішніми обставинами, серед яких провадить свою роботу кооператив; несуть спільну відповідальність за втрати т/ва, що повстають в наслідок неумілого керування його справами і т.и. Одним словом все керування справами кооператива спочиває в руках людей, що безпосередньо зацікавлені в його роботі. Саме управління побудовано на демократичних засадах, які гарантують людині можливість цілком повно виявити свою ролю. При чім вплив кожного члена на життя діяльність і розвиток справ товариства залежить од його особистих здібностей, а не од капіталів які він вклав у т-во. Багатий але недотепа нічого не може вдіяти в тфі, коли проти нього виступає бідняк, але розумний чоловік зі Щирим бажанням допомогти всьому т-ву, бо на загальних зборах т-ва кожний член рівноправний, себ-то має лише один голос не залежно од кількости внесених ним паїв.

Правда, що при тому низькому культурному рівні, на якому перебувають тепер маси працю-

чогго люду, начеб-то не завжди можна рахувати на те, що ці маси підуть за правдивим голосом людини, що щиро бажає допомогти т-ву. І справді, практика кооперативного життя знає не один приклад, коли через несвідомість членів руйнувалася діяльність багатьох т-в, або через ворожу аґітацію проти них ріжних купців-посередників, або через підкуп кулаків-лихварів, або через відсутність знання та уміння провадити справи кооперативного т-ва. Та це не спиняло енергії завзятих і переконаних кооператорів. Навпаки, всім цим перешкодам вони виповіли найсуворішу боротьбу, а найкращим знаряддям цієї боротьби вважали освіту.

Отже культурно-освітня діяльність є П Я Т О Ю і чи не найголовнішою прикметою т-в. Вона ставить своїм завданням розвинути і поширити світогляд своїх членів, познайомити їх з умовами і законами економичного життя людности, навчити їх самим провадити свою господарку і тим увільнятися з підекономичної залежности ріжного рода визискувачів, що, не зважаючи на всю свою зовнішню культурність і інтеліґентність, гірше всяких патентованих розбишак кривдять трудові маси народу.

Загалом кажучи, своєю культурно-просвітньою діяльнісття кооперативні т-ва дбають про те, щоби допомогти працюючим масам підвищити свій культурний рівень і мати змогу користати з усіх здобутків світової культури, створеної найкращими представниками людности.

Кооперація має ще одну прикмету, яка має велиязне значіння для народів, що не мають своєї власної держави, а перебувають під чужим пануванням. Такі народи підлягають не лише економичному визискові капіталістів здебільшого до того, щей чужих по національности, але не мають змоги ані користати в повній мірі з політичних свобід, ані вільно розвивати свою національну культуру. Вони вважаються громадянами другого, так би мовити, сорта. І над такими народами допускаються найбільшого насильства всі пануючі, незалежно від того в яку би форму політичного

ладу була би прибрана їхня влада. Найкращим зразком правдивости цих слів може бути доля Української нації, що мимо своєї волі спинилася тепер під політичною владою Румун, Поляків і Москалів

І в румунській монархії, і в польській демократичній републиці, і в скрайно соціялістичній радянській републиці, що управляється "робоче-селянською" владою, доля Українців однакова. Вони перебувають у найбільшій політичній і національній неволі і підлягають найбезцеремоннійшому економичному визискові.

І ось правдива кооперація, що ставить собі завданням увільненя працюючих з під економичного гніту визискувачів, і дбає про піднесення культурного рівення своїх членів, як мудрий учитель підходить до такого збідженого народу.

Вона дбає про забезпечення тих його інтересів, які сам народ (а не якийсь непроханий опікун його) вважає своїми. Вона промовляє до нього його рідною мовою. Побудована на засадах самодіяльности, вона вимагає од нього своєї власної праці над зрозумінням, висвітленням і задоволенням своїх інтересів. Цим кооперація зроджує в такого народу віру в свої сили, почуття власної гідности і гідностиб. Вона дає змогу найкраще зрозуміти і найглибше відчути всю ганебність економичного, політичного і національного поневолення. Давши змогу зрозуміти і відчути це кооперація тим самим спонукає людину натхненно і завзято боротися за висвободження з під такого, понижуючого людину і націю поневолення, во імя здійснення тих високих ідеалів, які поставили перед нею батьки кооперації.

З цього ми бачимо, що кооперація, яка поставила своїм завданням:

1) Увільнити працюючих з під економичного гніту ріжних визискувачів.

2) Передати [illegible] справам задоволення матеріяльних [illegible] людности на засадах найширшої самодіяльности, в руки самого населення,

3) Підвищити культурний рівень населення і тим дати йому можливість цілком свідомо боротись

за покращення свойого добробуту та звільнення себе з будлі якого поневолення, -

Являється цілком протилежною сістемою організації народнього господарства, ніж сістема капіталістична. Це раз.

По-друге, вона фактично, хоч і не раптово, здійснює і ті ідеали, які ставлять перед собою соціялісти, що змагаються на місце капіталістичної сістеми народньої господарки запровадити в життя відому вже нам сістему соціялістичної господарки. Цим вона відріжняється від большовицької сістеми народньої господарки, які ґвалтом і насилєством замісць сподіваного облагодітельствування працюючих мас, кидають їх в обійми чужоземних капіталістів.

Як бачимо, кооперація ставить собі основним завданням економичне визволення народу і національне та соціяльне його вирівнання. Цим вона підводить міцний ґрунт і під політичне визволення народу, забезпечуючи за ним право суверенного верховного порядкування на свойій землі, бо "політичне визволення батьківщини, - каже відомий італійський кооператор Л у ц а т т і - буде безплодним, коли до нього не приєднається економичне і соціяльне визволення працюючого і поневоленого люду." Большовицьке панування на Україні є найкращим доказом правдивости цих слів. І коли в цьому відношенню кооперації не вдалося б створити кооперативної сістеми народнього господарства, то в всякім разі вона є і залишиться найкращим способом для перетворення істнуючого капіталістичного ладу чи то в соціялістичний, чи то в який небудь инший лад, назви якого ми ще тепер не знаємо.

Ознайомившись зі завданнями та значінням кооперації в житю працюючих народніх мас наведемо тепер одні з найкращих дефініцій кооперативного т-ва, яку подає Український кооператор доцент Б. М. М а р т о с :

К о о п е р а т и в є д о б р о в і л ь н е, н а п р і н ц і п і р і в н о п р а в н о с т и і с а м о д о п о м о г и з а с н о -

вання об'єднання людей з метою поліпшити свій добробут шляхом ведення на спільний рахунок підприємства, яке має має збільшувати трудовий заробіток учасників, або зменшувати їхні видатки на споживання відповідно використанню ними цього підприємства, а не по кількости вложеного капіталу.

4. БАТЬКИ І АПОСТОЛИ КООПЕРАЦІЇ.

Кооперативна форма орґанізації економичного життя зявилася в наслідок шуканъ кращими представниками людности способів поліпшення злиденного життя працюючих мас населення. Одні з цих людей формулювали в словесній формі свої думки, наміри і бажання. Другі, підхопивши гарні ідеї, з ретельністю взялися до запровадження їх в життя не залежно від того, чи жили, чи може вже померли творці тих ідей. Тому одні з цих людей і називаються "батьками", а другі "апостолами" цих ідей.

Тут ми познайомимося з головнійшими батьками і апостолами кооперації.

Одним з перших батьків кооперації по справедливости вважають Роберта О В Е Н А. Народився він в 1771 р. в родині римаря в Шотляндії. На 20-му році життя здобуває посаду директора одної прядельної фабрики, де визначається яко талановитий адміністратор, а в р. 1795 стає співвласником великої ткацької фабрики. Але, ставши фабрикантом, Овен не тількр не забуває своїх юнацьких мрій про поліпшення долі працюючого народу, а навпаки вживає всіх заходів до зреалізування своїх ідеалів. Він стає одним з найактивійших борців за поліпшення долі працьовників і провадить свою боротьбу не тільки словом, але

і власни прикладом. Так в 1800 р. він стає співласником величезної ткацької фабрики в Ланарку. Яко директор розпорядчик заводить величезні реформи. Овен дбає про покращання умов праці робітників, а саме: зменшує протяг робочого дня з 17 до 10 г., увільняє від праці дітей молодших 10 літнього віку; орґанізує безплатне навчання та допомогу хорим, будує вигідні помешкання для робітників з салями для товариських забав, орґанізує постачання для робітників продуктів по дешевих цінах і зрештою, коли вибухає криза, виплачує безробітним пенсію на протязі 4 місяців.

При всіх цих умовах фабрика розвивалася нормально і не дала страт своїм власникам. Такі наслідки були найкращим арґументом в агітаційній діяльности Овена і до нього з усіх кінці зїздилися на оглядини його підприємства. По своїм переконанням Овен був соціяліст. Він уважав справідливим знищити всяку приватну власність і осягнути найбільшої рівности між людьми . Він не визнавав жадного уряду і всяку владу вважав насильством над людьми. Овен був переконаний в тому, що можна створити таку соціяльну орґанізацію, котра погодилаби розбіжні інтереси людности. Людська вдача на думку Овена залежить од умов виховання, а тому цю вдачу можна, при бажанню, змінити в якому хочете напрямкові. Здійснення цього завдання - змінити і удосконалити людську вдачу, зіпсуту сучасними обставинами і умовами життя, - Р. Овен і присвятив усе своє життя.

Не зважаючи на гарні наслідки праці ткацької фабрики в Ланарку, инші фабриканти не йшли за прикладом Овена, але це не спиняло Овена в його боротьбі за покращання умов праці робітника. При його активній участи, піддержаній і робітниками, анґлійський парламент видає 1802 р. перший фабричний закон про заборону вживати працю діте в нічних роботах, а в 1819 другий закон про скорочення робочого дня для дітей до 12 г. Розвиваючи енерґійну агітацію за зміну умов сучасного ладу, Овен знаходить досить багато при-

ників, як серед робітників, так і серед заможніх людей, які охоче давали гроші на закладання товариств, в яких мали виховуватись нові люде Такі товариства існували не дрвго.

ВВажаючи, що в своїй батківщині, яка живе усталеними традиціями (звичками) і забобонами йому трудно буде знайти найбільш сприятливі умови для створення товариств, з новими умовами для життя їхніх членів, Овен переносить свою діяльність у свободолюбну і вільні од всяких забобонів Північну Америку. В 1825 р. спільно з одним англійським благодійником Овен купує великий грунт і закладає там товариство під назвою "Громада рівности Нова гармонія". До мешкання в цій громаді він закликає всіх охочих без ріж ниці стану і нації. На заклик одгукнулося багато людей. Розпочалося нове життя на засадах безпосередної участи в праці для виробу предметів, необхідних для виживення мешканців. Та скоро ви явилося, що серед мешканців "Нової Гармонії" знайшлося багато людей, які не здатні були до продукційної праці, не розуміли завдань Овена і зійшлися до громади лише бажаючи використати щедрість богатого дивака. Громада скоро занепала і Овенові прийшлося повернутися на батьківщину.

Під впливом невдач з ріжними громадами які Овен назвав кооперативними, особливо в звязку з невдачею організації "Нова Гармонія" прихильники Овена прийшли до одного правдивого висновку. Вони переконалися в тому, що для поліпшення долі працюючих нема чого рахувати на допомогу ріжних багатих благодітелів та що, закладаючи нові громади, треба рахувати виключно на засоби тих людей, які будуть в них жити і працювати.

Відповідно до цього висновку вони і почали робити заходи до збірання необхідних коштів од людей зацікавлених в утворенні нових громад. Однак же і ці змагання не дали бажаних наслідків, і в кінці 30-років 19-го століття майже всі товариства припинили свою діяльність і громадський рух, який викликав своєю наукою Овен, начеб то збанкротував остаточно. Але це банкротство було лише

банкроцтвом організаційних форм,які не відповідалитогочасним умовам економичного життя Англії.Сама ж думка була глибоко правдивою і дала цілком корисні наслідки,коли було віднайдено відповідні форми для її реалізації.

Такою формою була форма споживчого кооператива,який в 1844 р.організували рочдельські робітники ткацької фабрики.Засади,на яких побудовано цей кооператив стали зразком для правдивих споживчих кооперативів всіх країн і всіх народів.

Сам Роберт Овен ставився байдуже до цих кооперативів.Вони заповідали створення нового соціяльно-економичного ладу лише в невідомому майбутньому,а Овен вірив,що новий суспільний лад може бути здійснений негайно і очікував цього до самої смерти.

Однак же це не позбавляє Овена чести вважатися батьком споживчої кооперації.

Роберт Овен помер в 1858 р.,але його ідеали ще й досі являються провідною зіркою в діяльности людей,що щиро працюють над поліпшенням умов життя працюючого люду на засадах самодіяльности і глибокої пошани до життя і волі поодинокої людини.

Другим батьком кооперації являється француз Шарль Фурьє.Народився він в родині купця. З малих літ виявляв замилування до науки,але під натиском батьків примушений був працювати в ріжних торговельних підприємствах його чутлива душа завше протестувала проти того шахрайства,якого допускалися крамарі над покупцями.Особливе враження зробив на нього слідуючий випадок.Один купець доручив йому затопити в морі 20.000 центнерів ризу,який зіпсувався од довгого переховування його на пароплаві. Купець же переховував цей ризь в надії одержати за нього при сприятливих обставинах можливо більшу ціну.Такі випадки,яких він богато постерігав за час своєї служби по ріжних крамницях,глибоко обурювали його.Причину цього всього-

го добачав Фурьє в капській організації суспільства. Він говорив: „Що то за суспільство, в котрому кожна складова його частина працює на шкоду иншій частині і цілому суспільству; в котрому кожна кляса змагається до задоволення лише своїх інтересів; в котрому лікар бажає своїм землякам пошестів, пій, смерти; судія - злочинства, лихвар-кулак-голоду, інжінер-будівельник-пожарів. Цивілізований світ складається із шахраїв і ошуканців" Фурьє не обмежував лише такою гострою критикою існуючого суспільства. Він пропонував організувати його на нових засадах і витворив для цього спеціяльну форму організації, яку назвав фалянґою. Фалянґою у Фурьє була організована відповідним чином громада. На чолі громади стоятимуть обрані керовники і голова громади-почесний репрезентант її.

Праця не буде видаватися тяжкою, бо відбуватиметься вона лише зі свідомости про необхідність витворити потрібні для прожиття продукти. Жадного примусу зовнішнього не буде. Не буде й ошуканства, бо не буде й ріжниці в інтересах, які розділяють тепер людність на кляси продуцентів, робітників і споживачів. Кожна людина в такій громаді сама буде одночасно і продуцентом і робітником і споживачем вироблених своєю працею продуктів.

Підставою для такої організації громади Фурьє була його гадка про те, що всі прагнення людини є добрі, тільки треба дати їм можливість вільно виявлятися в сприятливім суспільнім оточенню. Утворити таке оточення можна лише у вільній громаді, якою і є фалянґа Фурьє. Він з надзвичайно глибокою повагою ставиться до права людини виявляти свою волю і свої бажання. Помер Фурьє 1837 року.

Та ідеї його залишилися і вже після смерти його знайшлися люде, які почали організувати вільні громади-фаланґи так, як то навчав Фурьє.

Твори Фурьє, які він залишив після себе, свідчать про його надзвичайну здібність

передбачати той напрямок,в якому мало йти і розвиватися економічне і громадське життя людности.Так на пр.він говорив про те велике значіння,яке матиме цукор серед продуктів,необхідних для вижившення людини.Він говорив про телєфони,якими будуть сполучені поодинокі громади-фаланґи,про морські канали,які люде копатимуть для поліпшення комунікації;про наукові методи сільського господарства і про багато инших річей,які тепер вважаються самими звичайними явищами в житю людини.Однакже для сучасників Фурьє всі його писання і пророкування видавалися скрайнім дивацтвом,а то й божевіллям,а всі його фалаґи з докладним розкладом умов життя і праці в них-нездійсними фантазіями.

Одначе ми бачимо,що богато з тих фантазій дивака Фурьє стали реальними фактами сучасної нам дійсности,а тому і головна фантазія Фурьє-створення такого суспільного ладу,при якому кожна поодинока людина могла би як найповніще розвинути і виявити свої індивідуальні здібности,фантазія,натхнена щирою любовію до людини,витворена як гарячий протест проти несправедливостей сучасного суспільного ладу-є цілком мислимою до її зреалізування.

Здійснення заповітів великого мрійника перебрала на себе кооперація.А самого цього мрійника уважає одним з найперших батьків кооперації,фантазії котрого освітлюють тернистий шлях,яким іде кооперація в своїй тяжкій роботі над поліпшенням долі працюючого люду. Вони сповняють [illegible] операторів надхненням і вірою в конечне осягнення виголошеного Фур'є великого заповіту.

Не менш видатне місце яко практичний робітник на кооперативній ниві займає Німець з походження Герман Шульце.До його призвища з огляду на ту велику ролю,яку він відограв у своєму рідному місті,звичайно додають і назву цього міста.А тому,коли заходить про нього мова,то завше його називають подвійним призвищем - Шульце - Деліч.Народив ся

Г.Шульце 23.серпня 1808 р.в м.Делічі.Батько того був мійським головою і суддею.У 1840 році він займає посаду судії,яку перед тим займав його хорий дядько,котрий невдовзі помер.Тут Шульце стає центральною фігурою місцевого суспільства.Коли в 1846 р.Німеччину посітив голод,Шульце негайно утворив запомоговий комітет який зааренлував млин,пекарню і таким чином утворено була можливість постачити населенню хліб по значно дешевших цінах.З вибухом революції 1848 р.Шульце обрали депутатом в Національне Зібрання,де він скоро став на чолі комісії в справах праці.Політична діяльність Шульце з розгоном Національного Зібрання урядовими військами перервалася на цілих 10 літ.

Але цей час якраз і був найбільш плодливим в його громадській діяльности.Шульце-Деліч з великою увагою стежив за тою боротьбою яка провадилася між фабрикою і колишньою класою майстрів - ремісників.В одній зі своїх брошур він писав так: „Фабрика витісняє ремесло. Охоплюючи певні галузі промисловости,вона тим самим позбавляє ремісників можливости спродукувати відповідні продукти ремісничого виробу і таким чином виключає можливість конкуренції.

Захоплюючи все нові й нові галузі праці фабрика в недалекому майбутньому не зали-шить жадного куточка,де б могли пристосуватися для своєї роботи ремісники.“ Коли тепер деякі колись самостійні,майстри тукають праці на фабриках,то треба припустити,що поволі вся часа ремісників стане звичайними найманими робітниками в великих підприємствах і збільшить собою ряди злополучного пролетаріяту.“

Щоби забезпечити ремісника од необхідности збільшувати ряди „злополучних пролетарів“ Шульце почав організувати ремісничі кооперативи,які ставили своїм завданням постачати для ремісників сировину.Перші кооперативи такого роду були організовані Шульце --Делічем 1849 р. в своєму рідному місті поміж столярів та шевців.Слава про кооперативні товариства Шульце-Деліча розходилася по цілій Німеччині і до

нього з усіх боків надходили листи з різними запитами та проханнями порад при заложенню їх в инших місцевостях Німеччини. В 1861 р. Шульце Деліч заложив "Загальний кооперативний Союз" і став на чолі його як адвокат. Таким чином здійснилась його молодеча мрія стати народнім адвокатом.

Помер Шульце-Деліч в 1883 р.

Другим видатним діячем на кооперативній ниві в Німеччині був Ф. Райфайзен. Народився 30/3 1818 р. Його кооперативна діяльність зродилася з його діяльности філантропійної. Куди би не закинула його доля він завжди дбає про те, щоби організувати допомогу бідним людям. До цього він закликав багатших людей, які під його впливом, звичайно, організовували благодійні т-ва. Такі товариства були організовані ним у Веєрбуші і Фламерсфельді. Під впливом Шульце Райфайзен змінює статути своїх т-в в тому напрямкові, що в склад членів вступають і бідняки, які до того мали лише можливість користуватися кредитом в т-ві і заводить систему внесення вписового і пайового капіталу. З часом ця система була одкинута і основою для матеріяльного забезпечення кредитового т-ва Райфайзенівського типу стала лише відповідальність членів т-ва у певному кратному відношенню проти суми одкритого кожному з них кредиту. Капітал же для провадження операцій здобувався позичкою чи то у заможних людей, що співчували ідеям кооперації, чи то удержавних або у громадських установ. Цей род позичок найбільше був поширений у нас на Україні в довійськові часи. З огляду на те, що членами райфайзенівських кооперативів були виключно селяни, то і забезпечення їх грошима не завше було однакове. А саме в осени, коли спродувався хліб, каси т-в були повні грошей, а зате весною, коли потреба в грошах для селян особливо великуча, їх не вистачало. Щоби уникнути такої ненормальности, з ініціятиви Райфазена був організований "Рейнський с-господарський кооперативний банк". Повстав

він у Нейвіді в 1874 р. Однак через непорозуміння, які виникли між Райфазеном і Шульце, цей банк скоро був примушений припинити свою діяльність. Це однак не знеохотило Райфазена Він знайшов вихід, реорганізувавши банк в "С.-господарську позичкову касу" в Нейвіді. Організована була каса, як акційне т-во. Однак ж Райфайзен і його прихильники доложили всіх зусиль, щоби акційна форма т-ва не поглинула її кооперативного змісту. Цього їм удалося осягнути вповні.

Після смерти Райфазена (11/3 1888 р.)число кредитових т-в зростало все більше і більше і вони стали найбільш улюбленою формою кооперативної організації сільського населення усіх майже країн.

5. БАТЬКИ УКРАЇНСЬКОЇ КООПЕРАЦІЇ.

Кожна країна має своїх видатних діячів на полі кооперації, шанує їх і пишається ними перед світом. Має їх і Україна.

Кооперативний рух почався на Україні давно. Піонерами кооперативного руху на Україні були Н. Балін і В. Козлов.

Балін народився на Катеринославщині. Вся його кооперативна діяльність відбувалася в Харькові і тісно зполучена з життям і діяльністю першого на Україні Харьківського споживчого т-ва, яке, очевидно і зорганізоване було (повстало 6/10 1866 р.) при його найближчій участи.

Наскільки захоплений був Балін ідеями кооперації, видно зі слідуючих рядків його листа до видатного російського кооперативного діяча В. Тотоміянця. Майбутність наша полягає в розвиткові народніх домів, в котрих міститимуться і народні університети, і товариські крамниці, і біжі кооперативів, і музеї, і різні курси і кооперативні підприємства. У мене коли я знайомлюся з кооператором, завше зявляється надія на ту, або иншу допомогу моїй справі." Помер Балін в 1904 р.

Другий піонер Української кооперації В. Козлов народився на Полтавщині. Він був національно свідомим кооперативним діячем і цим відрізнявся від свого товариша по роботі Баліна, який лише співчував українському національному відродженню.

Працюючи разом з Балінім в Харьківському т-ві, вони задумали організувати союз споживчих т-в. Зробили відповідні заходи, але у відповідь одержали од уряду розяснення, що "діяльність для споживчих т-в дозволена лише в межах міста, а загального звязку між ними нема і не може бути." Після закриття Харьківського т-ва Козлов переїхав часово до Петербургу, де працював, яко член ревізійної комісії в споживчому тві "Бережливість."

Третім піонером кооперативного руху на Україні був Г. Галаган. Народився в 1819 р. Одним зі своїх завдань він поставив зробити щасливими ті 3.000 душ, які доручила йому доля. З цією метою він організував в свойому маєткові Сокиринцях ощадно-позичкове т-во, якому подарував камяний будинок з усім уряджанням і 3.000 карб. з тим, що би 5% од цього капіталу йшли на поліпшення умов життя в с. Сокиренцях, а саме на лікарні, богодільні і пожарне т-во. Помер Галаган в 1888 р.

Діяльність піонерів Української кооперації не визначалася такою блискучістю, як перших діячів на кооперативній ниві в З-Європі. Найголовнійшою причиною того були ті умови, в яких тоді перебувала Україна. Позбавлена своїх вольностей, забезпечених Переяславською умовою, уложеною по-між гетьманом Богданом Хмільницьким і московським царем, Україна в той час творила вже лишень кілька губерній "единої і неподільної" бувшої російської імперії. Український народ був у кріпацтві і поводились з ним не ліпше як з худобою. При таких умовах трудно було навіть і мрити про широкий розвиток кооперації, побудованої на засадах особистої волі і широкої самодіяльности населення.

Важним все таки є те, що високі ідеї кооперативного гуртування були защеплені на Україні і стали підвалиною економичного і національного відродження Українського народу в часи коли змінилися умови соціяльно-політичного життя в б. Росії. Найбільш видатними кооперативними діячами новійшого часу були:

1) Микола Левицький. Народився 1859 р.в Єлисаветі на Херсонщині. Головна діяльність його як кооператора полягала в орґанізації на Україні хліборобських артілів. Ця галузь кооперації була зовсім новою, а тому і М. Левицький по справедливости вважається "артільним батьком." Перша артіль була орґанізована ним у вересні 1874 р.

Крім орґанізації хліборобських артілів М. Левицький орґанізовував також і робітничі. Головною заслугою М. Левицького було те, що він розробив відповідні артільні договори, які до останнього часу вважалися зразковими.

Нема що й говорити, що в своїй діяльности М. Левицький напотикався на дуже вороже відношення з боку царської адміністрації. Не зважаючи навіть на істнуючі закони, на яких було побудовано артільні договори, адміністрація переслідувала і самі артілі і їх орґанізатора. Та "артільний батько" не тратив віри і бадьоро дивився на справу кооперації в майбутньому. І справді він дожив до буйного розцвіту кооперації за часи короткого істнування Української держави. Коли ж вона була повалена большовиками, то і для Української кооперації настали гіркі години. Їй пришлося упертo, хоч і не завжди успішно, боротися за ті високі ідеали, які були написані на її прапорі і ґрунтувалися на прінціпах глибокої пошани до волі членів кооперативної установи і найдальше ідучої самодіяльности. І в цій боротьбі М. Левицький, що пережив страшні часи царської реакції, приймав участь. На кожному кооперативному зїзді, при кожному прояві зневіря у змучених нерівною боротьбою кооператорів, лунав його сміливий і бадьорий голос, що

закликав високо держати прапор і не вгинатись в борні під ударами ворога.

Найулюбленнішою його приказкой була характерна для української національної вдачі народня приказка: " А ти, Марку, грай!"

Повна глибокого оптімізму ця приказка в устах старого борця за волю Українського народу бреніла як заповіт для молодих українських кооператорів.

2. Василь Доманицький. Народився 7/3 1877 р. на Київщині. По скінченню університетських студій працював яко журналіст в українських часописах. Слабе здоровля, одначе, примусило його покинути місто і оселитися в рідному селі, де він і займався кооперативною діяльністю. Там він організував споживчу крамницю, яка стала зразком для всіх споживчих крамниць повіту. Своїм щирим відношенням до людей В. Доманицький скоро зробився надзвичайно популярною людиною в цілій окрузі. До нього з усіх боків зїздилися українські селяне за порадами і вказівками в справі організації споживчих кооператив'в. В. доманицький щиро одгукувався на звертання до нього, а щоби як найкраще задовольнити кооперативні змагання українського населення, приступив до написання відповідних книжичок, в яких розповідав про способи орґанізації кооперативних т-в, про орґанізацію господарства у инших народів. Найкращі з його книжичок: "Товариські крамниці", "Про сільські крамниці", "Як хазяюють селяне в чужих краях."

В. Доманицький помер од сухот на 33 р. життя. З великою жалобою провожали українські селяне свого учителя в останню дорогу, про що свідчать такі написи на стрічках надмогильних вінків, які привезені були селянами: "Дорогому порадникові, незабутньому вчительові, славному борцеві за долю рідного народу." "Славному кооператорові, невтомному орачеві на ниві кооперації."

3. Йосип Юркевич. Поляк з походження, поміщик, лікарь по освіті Й. Юркевич, одначе,

щиро перйнявся інтересами Зкраїнського поневоленого народу і присвятр велику увагу кооперативній діяльности на Київщині. Свою кооперативну діяльність виявляв і в практичній і в літературній формі чи то у вигляді статтів про кооперацію, чи то оповіданнями з кооперативного життя. Найкращими творами його в цій галузі є "Наша товариська крамниця" та "Наше позичкове товариство".

Помер Юркевич 11 листопаду 1926 р.

4) Христофор Барановський. Вславився своєю практичною діяльністю, як організатор і керовник найкращого кооперативного союзу "Київського Союзу установ дрібного кредиту", що ще за царських часів був осередком кооперативного руху на всю Зкраїну. В часи самостійного існування Української держави він же стояв на чолі наймогутнішої Української кооперативної централі "УКРАЇНБАНКУ".

5) Василь Нагірний. Вславився своєю діяльністю на кооперативній ниві в Галичині. Незаміннні заслуги його були по організації Центра споживчої кооперації "НАРОДНЬОЇ ТОРГОВЛІ", директором якої він був до кінця свого життя.

6. ГОЛОВНІ ГАЛУЗІ КООПЕРАЦІЇ.

Кооперація в теперішній час охоплює найріжнороднійші галузі складного процесу народньогосподарської діяльности людей цілого світу взагалі і Українського населення зокрема. Проф. М. Туган-Барановський намічає слідуючі головні галузі кооперації:

1) Кредитова кооперація,
2) Споживча " "
3) Будівельна " "
4) Кооперативи для закупки ріжних предметів і продуктів,
5) Кооперативи для збуту ріжних продуктів,
6) Товариства по переробці продуктів,
7) Продукційно-помічні артілі,
8) Трудові артілі,
9) Продукційні артілі.

Кредитова кооперація ставить своїм завданням постачати своїм членам грошові засоби, які вона здобуває або од своїх же таки членів, або од сторонніх людей, що вносять їх, яко вкладки в каси кредитових кооперативних установ. Метою своєю кредитова кооперація ставить визволити господаря з рук лихварів-кулаків.

Споживча кооперація ставить своїм завданням орґанізацію на кооперативних засадах постачаннясвоїм членам всіх продуктів, необхідних для їхнього виживлення. Метою споживчої кооперації є усунути посередника-торговця і самій заняти місце фабриканта, виробника продуктів споживання.

Будівельна кооперація ставить своїм завданнямзабезпечити своїх членів відповідними помешканнями. Ця галузь кооперації має найбільше застосування по містах серед робітників і трудової інтеліґенції і має своєю метою визволення їх з важкої залежности од міських багатіїв-домовласників.

Кооперативи для закупу ставлять своїм завданням орґанізацію на кооперативних засадах закупку для своїх членів ріжного с.-господарського знаряддя, штучних погноїв, насіння і т.и. Ця ґалузь кооперації має своєю метою підвищити культурний рівень господарки своїх членів, забезпечити їх найкращими продуктами і предметами с-господарської діяльности та рівнож усунути торговця-посередника.

Кооперативи для збуту ставлять своїм завданням орґанізацію на кооперативних засадах збуту ріжних продуктів, щоїх виробляють члени кооперативного т-ва, напр., хліба, худоби, садовини або городини.

Коли напр., селяне-хліборобн перше ніж продадуть свій хліб, збудують млина і продаватимуть вже муку; або коли заведуть на кооперативних засадах сушарню для сушки овочів, або фабрику для їхнього консервування і т.и. то це вже буде кооператив для переробки. Кооперативи для збуту і переробки мають своєю метою дати найбільшу вигоду своїм членам од

реалізації продуктів, які виробляються в їхньому господарстві і усунути посередника-скупщика.

Зазначені галузі кооперації, як видно з визначення їх завдань, охоплюють ті галузі народнього господарства, які виявляються з одногобоку в організації постачання населенню ріжних продуктів, необхідних населенню для виживлення і провадження їхньої господарської діяльности, а з другого - в збуті (чи то в сировому, чи то в переробленому вигляні) наслідків цієї діяльности населення. При чім кожна з визначених галузів охоплює лише досить обмежену сферу економичного життя в умовах сучасної нам капіталістичної сістеми народнього господарства.

Решта визначених проф. Туган-Барановським галузів кооперації істотно відріжняється від галузів вже нами перерахованих. Кооперативи цих галузів ставлять собі зовсім инші завдання, мають иншу мету. Так, напр., продукційні артілі ставлять собі зовсім инші завданням: а) зосередити в руках своїх членів всі засоби продукції, б) організувати співпрацю своїх членів і в) налагодити збут своїх продуктів, щоби таким чином залишити в руках членів артілі всю сумум господарських вигод, які може дати така співпраця. Отже і метою продукційної артілі є не тільки усунути посередника між фабрикантом і споживачем, не тільки позбавити себе необхідности працювати на визискувача -капіталіста, а й повалити самого капіталіста-підприємця Як бачимо ця галузь чіпає саму основу капіталістичної сістеми народнього господарства, її первісне джерело. Вона, як бачимо,не задовольняється одною якою небудь частиною економичного життя і хоч не охоплює його в цілому, то все таки вводить в сферу своєї діяльности найголовнійші його функції.

Инші галузі продукційної кооперації не ставлять перед собою таких широких і глибоких завдань.

Трудові артілі мають завданням найдоцільнішу і найвигіднішу, так би мовити, спродаж робочої сили своїх членів. Вона не змагається до того, щоби випродуковані її членами продукти залишилися в їхньому розпорядженню чи спільному володінню. Не завше такі артілі мають і власнізасоби продукції. Метою їх є захистити своїх членів од визиску їх з боку посередника підрядчика.

Ще більш скромні завдання ставлять перед собою продукційно-помічні артілі. Такими артілями є орґанізації робітників, які дбають лише про те, що би забезпечити собі можливість спільно користуватися засобами продукції Наприклад, коли де-кілька ковалів збудують спільну кузню, або де-кілька столярів матимуть спільну столярню разом з де-яким струментом, то така їхня орґанізація, оперта на певному договорі і буде називатися продукційно-помічною артілю.

Що би яскравіше уявити собі мету і завдання зазначених двох ґруп кооперативних орґанізацій, дамо такий схематичний малюнок того шляху, який проходить продукт, потрібний для задоволення споживача, коли цей продукт виробляється підприємцем-фабрикантом:

фабрикант.

комісіонер.

оптовик.

крамарі { більші. менчі.

споживач.

При орґанізації споживачів у споживчі кооперативи, що ставлять своєю метою усунення посередників, ця схема, при орґанізації поодиноких кооперативів в союзи, виглядала би так:

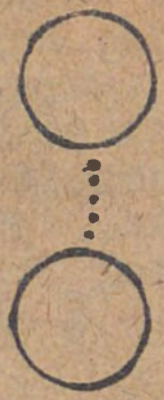

Ф а б р и к а н т,

орґанізований в споживчі кооперативи і в союзи цих кооперативів С П О Ж И В А Ч.

Коли народжуються продукційні кооперативи, що своєю метою ставлять, як ми знаємо, повалення підприємця-фабриканта, то ця картина міняється ще в иншому напрямкові і виглядала би так:

фабрикант

Продукційний кооператив.

Орґанізований в споживчі товариства і союзи цих т-в С П О Ж И В А Ч.

Як бачимо звязок між фабрикантом-капіталістом і споживачем розірваний. Сам капіталіст повис в повітрі, а його місце зайняв продукційний кооператив. Коли це буде осягнуто, то значить відбудеться найрадикальнійша економічна революція, яка на завжди вирве трудомаси населення з цупких лабет, в яких вони

опинилися при капіталістичній системі орга
нізації народнього господарства.

o o o O o o o

o o O o o

o O o

O